

BRANDJESSCHOON

Jan van der Pool

In het zuidoosten glijdt een rode schijf uit het IJsselmeer omhoog. Onder een wolkenloze hemel rijden we over de Afsluitdijk. Het is 18 november, de eerste dag van ons ganzenweekend 1989.

Voor de huisjes van Kornwerderzand stappen we, 17 vogelvrouwen en -mannen, uit auto's en ontdekken dat het knap koud is door een straf windje uit oostelijke richting. Een wandeling over en langs de Lorentzsluizen levert weinig op.

Een nevenweg van de A7 brengt ons op het tertiaire wegennet van Friesland. Daarop zullen we die dag zoveel mogelijk blijven. Het voert ons door het weilanden- en plassegebied in de zuidwesthoek, waar de voordelen van een gebrek aan vooruitgang - vanuit ons standpunt bekeken - erg duidelijk zijn. De dorpsgezichten met hun karakteristieke kerkjes en hun klokkestoelen gaan er meestal nog niet schuil achter nieuwbouwwijken. En vooral: op de weilanden en plassen in het gebied vinden ganzen ruimte, voedsel en nachtrust om de winter door te komen.

Als we in een café in Makkum koffie drinken, hebben we al wat leuke waarnemingen gedaan. Opvallend waren de talrijke Bergeenden, die al grondelend als reusachtige dobbers rondreven langs de dijk. Een grote groep Kluten stond als een witte streep in het ondiepe water langs de Makkumerwaard. Een voorproefje van de ganzen hebben we ook al gehad.

Na Makkum bezoeken we even voorbij Piaam een luzueuze vogelkijkhut. Deze is hier zo'n twee jaar geleden gebouwd door It Frieske Gea, dat de 900 ha. van de Makkumer- en Kooiwaard beschermt. Het 'gebouw' is vanaf de dijk langs een voetpad over de Kooiwaard te bereiken. Helaas heeft de oostenwind het water weggestuwd. Ver weg langs de rand staat een troep van enkele duizenden Smienten; twee Witgatjes maken gebruik van het drooggevalen slik. De wandeling is wat betreft roofvogels de moeite waard: in korte tijd zien we Buizerd, Ruigpootbuizerd, Bruine en Blauwe Kiekendief.

Vervolgens gaan we meer het binnenland in. We zien ganzen, duizenden ganzen (daar is de excursie ook voor bedoeld). De media besteden de laatste tijd nogal eens aandacht aan de ganzen. Een aanrader is de film "Ganzenproblemen", die in opdracht van Vogelbescherming werd gemaakt en onlangs ook op de TV te zien was. Naast prachtige opnamen van broedende en trekkende ganzen krijgt ook het ganzenonderzoek in Nederland en elders uitgebreid aandacht.

Het probleem van boeren: de schade die ganzen door vraat in weilanden en op akkers aanrichten, ervaren we later op de dag. We hebben een gesprek met een Fries, die zojuist de ganzen weer van zijn land heeft gejaagd. Hij kan wel begrip opbrengen voor de verantwoordelijkheid, die ons land heeft voor een groot deel van de ganzenbevolking van de wereld, maar hij vindt de schaderegeling te schriel en de beesten kunnen wat hem betreft beter de reservaten opzoeken.

Deze dag zijn het voornamelijk de Kolgans, Grauwe Gans en Kleine Rietgans, die ons bezighouden. We zien ook wel veel Brandganzen, maar dat zal toch de voornaamste soort voor de volgende dag zijn. De talrijkste wintergast in ons land is de Kolgans. Sinds ± 1970 is hun aantal gestaag toegenomen. De laatste jaren vliegen in de herfst welhaast 400.000 Kolganzen uit hun Siberische broedgebieden naar ons land. Het maximum wordt in de periode december/januari bereikt. De voorhoedes zijn op deze novemberdag reeds rijkelijk vertegenwoordigd. Vooral als we ons in de auto's schuil houden, kunnen we ze door kijkers en telescopen prachtig bekijken. De volwassen vogels zijn onder gunstige omstandigheden goed te onderscheiden van de Grauwe Ganzen die als tweede soort, in kleinere aantallen, de weiden bevolken. Deze soort is dankzij de Oostvaardersplassen het gehele jaar in ons land waar te nemen. De Grauwe Gans met zijn zware 'peensnavel' mist de witte kol en de zwarte buikvlekken van de kleinere Kolgans. Jonge Kolganzen ontberen echter de kenmerken van de volwassen vogels en lijken wel een beetje op een grauwe gansje. In de groepen kunnen we de familieverbanden, die na de broedtijd blijven bestaan, goed waarnemen.

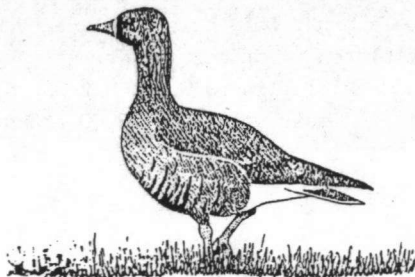
Lastiger wordt het herkennen als de omstandigheden minder gunstig zijn. Op deze dag hebben we met de derde soort, de Kleine Rietgans, door het ideale ruglicht waarvan we kunnen profiteren, ook al geen moeite als de vogels in de weilanden zitten. De donkere kop en hals die duidelijk afsteken tegen de lichte bovenzijde zijn goed te zien; de vogel heeft roze poten (Pink-footed Goose) en de kleine snavel is zwart-en-roze getekend. Vooral voor de Kleine Rietgans is Friesland erg belangrijk. De gehele populatie van Spitsbergen, die op ± 25000 exemplaren wordt geschat, trekt naar Denemarken, Nederland en Vlaanderen. Tellingen wijzen uit dat daarvan in de maanden november en december wel 16000-18000 stuks in ZW-Friesland pleisteren.

De sport is natuurlijk om ook bij ongunstiger belichting en bij vliegende groepen de soort zo snel mogelijk vast te stellen. Dat vergt heel wat ervaring. De geluiden die de vogels maken helpen dan bij het onderscheid. Door naar een geluidsbandje te luisteren kun je wel wat opsteken, maar oefening in het veld is onontbeerlijk. Deelnemen aan het ganzenweekend is een echte 'booster' voor je ganzenkennis.

Een andere sport is om in de grote groepen exemplaren van een bijzondere soort te ontdekken. Elke verzameling ganzen wordt door enige ijverige leden van ons gezelschap driftig afgezocht. En met succes: in een groep Kleine Rietganzen staan enkele witte ganzen, die door hun zwarte vleugelpunten als Sneeuwganzen benoemd kunnen worden. Voor 1980 mocht je rustig aannemen dat het wel uit gevangenschap ontsnapte vogels zouden zijn. In dat jaar werden bij Andijk evenwel 18 vogels van deze soort gezien, waarbij er eentje was die een Canadese kleurrijng droeg. Sindsdien is elke veldwaarnemer bereid de vogel(s) die hij ziet als echt op zijn soortenlijst af te vinken.

Het weer blijft prachtig. Speurend en kijkend naar ganzen gaat de winterdag snel om. We zien natuurlijk ook andere vogels. Zo jagen we, rijdend langs een stuk rietland, een Roerdamp op. Veel tijd gunnen we ons er niet voor: we willen voor zonsondergang De Brekken onder de rook van Sneek bereiken. Traditioneel zijn die plassen een plek waar veel Kleine Rietganzen overnachten. Bij het invallen van de duisternis plegen ze er bij duizenden neer te strijken.

Ons deel van het scenario werken we prima af; de ganzen echter laten het dit jaar afweten. Het zijn maar enkele kleine troepjes die we horen en (ternauwernood) zien. Hebben andere plassen in het Friese land de slaappleatsfunctie overgenomen? Hoe dan ook, de sfeer met aan de ene kant het rood van de ondergaande zon en aan de andere kant de lichten van de stad maakt ons vergeefse

Kolgan. Tekening: Guido van Leeuwen.

wachten goed. Een Smelleken, dat met trekkende vleugelslag laag vliegend langsrept, is mooi meegenomen. De rietveldjes waar we bij staan blijken een slaappleats voor piepers te zijn. Telkens vallen er enkele in, die op grond van hun geluidjes door de kenners tot Waterpiepers worden verheven.

Door het donker rijden we naar onze slaappleatsen. De meest sportieve vogelaars gaan terstond naar de camping in Holwerd. Anderen gunnen zich de luxe van een avondmaal in Dokkum voor ze na van het nachtleven in Holwerd genoten te hebben - de slaapzakken opzoeken. Enkele bejaarde deelnemers menen het niet zonder hotel-accomodatie in Dokkum te kunnen stellen!

Die hotelgasten constateren de volgende morgen dat de (berijpte!) tentjes vroeg zijn ingepakt; de camping is reeds tijdig leeg. Op de pier van de boot naar Ameland treffen we elkaar weer allemaal. Het weer is even stralend als de vorige dag. Bovendien is de wind gaan liggen. We zien opnieuw een ideale vogeldag tegemoet. Die begint ondermeer met een flinke groep Fraters en met enkele gorsensoorten in de kwelders langs de pier. Na warme koffie in het café bij de aanlegplaats kunnen we er weer voluit tegenaan. We gaan door het gebied tussen Holwerd en het Lauwersmeer. Onderweg zien we een troepje Rotganzen, een soort die we voor de volledigheid niet mogen missen. Doorgaans hebben we onze kleinste gans al op de pier op de daglijst bijgeschreven; deze keer stonden ze op een akker langs de weg.

Via de kleine weggetjes gaan we naar polder De Band. Dit gebied ten noorden van Anjum is in 1984 door Natuurmonumenten aangekocht. Het vervult een uitermate belangrijke functie voor de Brandgans. Er zijn drie verschillende broedgebieden van deze soort: 1). de oostkust van Groenland; 2). Spitsbergen en 3). de kusten van de Barentszee en Nova Zembla. Nederland is het overwinteringsland bij uitstek voor de Russische "Brandjes"; de populaties van Groenland en Spitsbergen overwinteren elders. In sommige winters zijn er nauwelijks Russische Brandganzen buiten onze landsgrenzen te vinden. Hun aantal is door het vele tellen dat in ons land gedaan wordt vrij nauwkeurig bekend. Het wordt de laatste jaren op ± 80000 gesteld en dat is haast het dubbele van de andere twee populaties tezamen. In het begin van de jaren zestig waren er nog maar ca. 20000 en het scheen voor te komen dat polder De Band dan gedurende enige tijd de hele populatie herbergde.

Ook op 19 november hebben we gauw een grote troep gevonden. Het zijn sociale vogels, die in dicht verband grazen. Vrij zelden zie je in deze tijd onderlinge dreighoudingen zoals je die bij andere soorten vaak ziet. We kunnen rustig uit de auto's komen en de telescopen opstellen, zodat we ze prima kunnen bekijken.

Bij een groep die zo gunstig zit, zie je meestal ook gauw dat er exemplaren met gekleurde ringen tussen zitten. Op de ringen staan ook nog letters en cijfers, zodat door de combinatie van kleuren en letters/cijfers elke gans individueel herkend kan worden. Er zijn vele, de wetenschap dienende, vogelaars die zoveel mogelijk van die ringen in het veld aflezen. Door verschillende terugmeldingen van één en dezelfde geringde gans kan zijn/haar handel of in ieder geval wandel worden vastgesteld. Privacy speelt nog geen rol bij vogels! Een van de excursiedeelnemers sluipt langs een dijk dichterbij om de ringen af te lezen.

Ondertussen gaat een andere groep van enkele duizenden Brandjes achter ons met een geweldig gekef de lucht in. Gedeeltelijk strijken ze weer neer; anderen vliegen in groepjes naar het wad. Als we na een omweg een plek bereiken waar we de vogels goed kunnen observeren, zijn de meeste helaas verdwenen. Gelukkig kunnen we langs een hoek van de dijk ook een goed uitzicht op het wad krijgen. Nu blijkt dat het gezelschap weggevloden is om te gaan baden. Het grootste deel zit vleugelklappend in het water, anderen zitten even op een strandje. Het is fascinerend en mooi. Het is zo'n moment waarop je je gelukkig voelt dat je vogelen als hobby hebt. Na het bad vliegen telkens groepjes 'Brandjesschoon' terug naar de eerder verlaten plek in het weiland. Wij ook weer terug en van achter de dijk kunnen we het invallen goed bekijken. Je zou verwachten dat een aankomend groepje naast de overigen neerstrijkt. Zoniet de Brandganzen: blijkbaar is het aantrekkelijk om niet aan de randen maar in het midden te zitten, zodat de haast steltloperachtig neerwiekende vogels midden in de groep trachten neer te ploffen.

Als we terugkeren om de achtergebleven ringenlezer op te halen, blijkt zijn werk niet alleen nummers opgeleverd te hebben. In de nauwkeurig onderzochte groep is een Roodhalsgans ontdekt. Hoewel de wereldpopulatie van Roodhalsganzen afneemt komen ze in ons land vaker voor dan vroeger, doordat de overwinteringsgebieden meer naar het westen verlegd zijn. Jaarlijks verblijven er 's winters echter niet meer dan tien tot twintig in ons land. Interessant dus om op te sporen en lang niet gemakkelijk. Natuurlijk onderscheiden

zijn kleuren hem goed van andere ganzen, maar in zo'n dicht opeengepakte groep Brandganzen gaat de vogel voor een groot deel van de tijd achter zijn medegrazers schuil. Lastig ook om aan je tochtgenoten uit te leggen waar het dier zit als je hem zelf gevonden hebt.

Als iedereen een goede telescoopvol Roodhalsgans genoten heeft beginnen we aan het laatste deel van de excursie: een rondje Lauwersmeer. Na de Lauwerssluizen gaan rechtsaf door de Marnewaard naar Zoutkamp. Wat is het hier druk op zondagmiddag! Naast de oude weg is nu een nieuwe bredere autoweg aangelegd. De nieuwe kazernes die er gebouwd zijn doen het landschap ook al niet veel goed. Protesten tegen de militaire oefeningen zijn de laatste tijd krantennieuws. Besparingen op defensie mogen wat ons betreft hier beginnen.

Niettemin ontdekken we een akker waar veel vogels op staan. Ganzensoorten die we al eerder gezien hebben, maar nu ook de "gewone" rietgans. Met het beeld van de Kleine Rietgans nog vers in het geheugen kunnen we de verschillen goed zien. De plompere Rietgans is bijna zo groot als de Grauwe Ganzen ernaast. De gele in plaats van roze kleur op de snavel en van de poten is goed te zien. Een Indische Gans in de groep kan, ofschoon interessant, niet serieus voor wild worden aangenomen. Ook staan er verspreid enkele Kleine Zwanen, een soort die in het winterse Lauwersmeer-gebied nooit ontbreekt. Aan de andere kant wordt ver weg en met tegenlicht een vogel op een paaltje gezien, die met enige voorzichtigheid als Slechtvalk gedetermineerd wordt. Weer een soort die bij het ganzenweekend hoort.

Het laatste traject door het gebied ten zuiden van Anjum levert nog drie Canadese Ganzen op, langzamerhand niet meer als exoot te beschouwen. Ze werden in 1929 met succes in de Scandinavische landen geïntroduceerd en hebben zich verder uitgebreid. Alweer, zijn het ontsnapte Nederlandertjes of overwinterende Scandinaviërs?

Bij Molen De Eendracht in Anjum is de plaats waar de excursie eindigt. Algemeen vindt men het weer een heel geslaagd weekend geweest. Wat betreft het hoofddoel, de ganzen: alle soorten zijn gezien, op de zeldzame Dwerggans en Ross' Gans na. De vogelaars die alleen voor de soorten gingen zijn ruimschoots aan hun trekken gekomen. Voor anderen was de ervaring waaraan de titel van dit verhaal ontleend is de beste van de twee geslaagde dagen.